

החסידות ברישא

על שתי דמויות חסידיות בתחילת המאה העשרים

צבי לרר/מכון 'עד הנה

בהרצאתי היום אני רוצה לעסוק בתולדות החסידות בעיר זשעשוב (Rzeszow, וביידיש: רישא), ולהרחיב מעט על שתי דמויות מעולם החסידות שפעלו בתקופה בה החלו שינויים בחיים היהודיים, ונלמד על פועלם החסידי ודרכי התגובה שלהם לנוכח שינויים הללו, שאולי יש בהם מן המשותף.

תחילה אציין בשורות אחדות ("איינציגע שטריכען") על החסידות ברישא בכללה.

התפשטות החסידות במדינת גאליציה החלה בעיקר בדור השלישי בידי רבי אלימלך מליזענסק ותלמידיו בסוף המאה השמונה עשרה, והיא לוותה בלא מעט התנגדות ומחלוקות, אולם לא ארכו הימים והחסידות הכתה שורש בכל הערים. כך היה גם גורלה של רישא, על אף שנקראה תחילה "עיר של מתנגדים", הרי במשך השנים גברה יד החסידות, ורבים מתושביה נסחפו לחסידות והחלו לנסוע לאדמו"רים ברחבי גאליציה ופולין, ואף בעיר עצמה התיישבו אדמו"רים ואליהם הגיעו חסידים רבים בימי שבת ומועד. עם כל זה - שלא כמו בהרבה משאר ערי גאליציה - כס הרבנות לא היה בידי החסידים, עם כי חלק ניכר הדיינים שבה היו חסידים במוצהר.

בתחילת המאה העשרים, פעלו ברישא כמה אדמו"רים שהקימו שם את חצרם, ביניהם: רבי צבי אלימלך שפירא מבלאזוב בעל "צבי לצדיק" ואחריו בנו רבי יהושע בעל "קרן ישועה" - משושלת דינוב, רבי יהודה אונגער מסאקולוב - משושלת דאמבראווא, רבי אברהם חיים הורוויץ מפלאנטש ואחריו בנו רבי דוד מפשעצ'לוב - משושלת ראזודוב לבית ראפשיץ, רבי אליהו הורוויץ מזאלין ובניו - משושלת דזיקוב שאף היא מקורה בראפשיץ, שעל כל אחד מהם יש מה לספר ולהאריך, אולם - כפי שאמרתי - אתעכב בהרצאתי היום רק על שנים מהם שאזכיר בהמשך.

* * *

בין אלו שהעלו את רישא על מפת החסידות, והפכו אותה למטרופולין חסידי, יש לציין במיוחד את האדמו"ר רבי אלעזר וייסבלום מרישא, בן-נינו ("אוהר-אוהר-אייניקעל") של הצדיק המפורסם רבי אלימלך מליזענסק בעל "נועם אלימלך", שישב בה מתחילת שנות ה'תר"מ (1880) עד לפטירתו - כאן במקום שאנו עומדים בה "באגוואלא" - בשנת תר"ע (1910), ועל שמה נקרא לדורות: "רבי אלעזר ריישער". ר' אלעזר היה אישיות חסידית קמאי שריח ה'בראשית' של החסידות עדיין דבק בה.

ר' אלעזר נולד בשנת תקצ"ט (1839) לאביו רבי אלימלך מרודניק, שהיה נכד רבי אלעזר מליזענסק בנו בכורו של רבי אלימלך מליזענסק. בגיל צעיר התייתם ר' אלעזר מהוריו, ונתגדל בבית ידידו הקרוב של אביו - הצדיק רבי חיים מצאנז, שאף השיאו - בשנת תרי"ב (1852) - את נכדתו בת רבי דוד מקשאנוב לאשה. גם לאחר נישואיו המשיך לגור בצאנז עד לפטירת רבו הגדול בעל "דברי חיים".

לאחר מכן נתקבל כרב בבוקאווסק (Bukowska), וכעבור כמה שנים התיישב ברישא, שם החלו רבים מחסידי אביו לנסוע אליו. שמעו יצא למרחקים ויצא לו מוניטין של "אוהב ישראל" ו"פועל ישועות", במיוחד בתחום הרפואה, עד שצדיקי הדור היו מכנים אותו "הרופא מרישא" ("דער ריישער דאקטאר").

בענין זה כדאי לצטט את דברי גיסו של ר' אלעזר (אחי אשתו - בזיווג שני) רבי ישכר בעריש הלפרין מבייטש זצ"ל, שהדפיס מחדש לאחר המלחמה את ספרו, ובהקדמתו מציין מה ששמע מפי רבי שלום מסטראפקוב כי אביו רבי יחזקאל משינאווא אמר על ר' אלעזר: "בשמים מחלקים מתנות ותפקידים לכל צדיק שעל ידם

יושעו בית ישראל, וכל צדיק וצדיק ממונה על מקצוע מיוחד... ולהרב רבי אלעזר מסרו כח מיוחד מן השמים לרפא את החולים ובזה כוחו וגדלו".

בבית מדרשו הסתובבו תמיד שבורי לב חולי גוף ונפש, שבאו לשם לבקש דבר ישועה, ור' אלעזר בעצמו הכין להם כל מיני משחות ותרופות. ואכן עשרות סיפורי-מופת יסופרו על אנשים שזכו להיושע אצל ר' אלעזר בענינים רפואיים שונים, אלא שבמסגרת הזמן של הרצאתי אסתפק בשני סיפורים קצרים ששמעתי ממקורות ראשוניים, כלומר שפורסמו בידי אנשים אשר היו עד לדבר, בבחינת "בדידי הוה עובדא".

המקרה הראשון סיפר הרב ר' סענדר פריינד זצ"ל מה שסיפרה לו אמו ע"ה, שראתה בעצמה אצל ר' אלעזר, שהביאו אליו חולי נפש ל"ע ("נערווען-קראנקע") להתרפאות, ולפני עשיית הקידוש בליל שבת הם היו קשורים בחבלים - מפני הסכנה, ולאחר הקידוש התרפאו ופתחו את הקשרים.

הסיפור השני, ואולי המעניין ביותר, סיפר האדמו"ר מטשערנאביל שליט"א מבני ברק ששמע מר' שמואל גרטנהויז ע"ה שהיה עד לדבר בעת ששהה אצל ר' אלעזר. ילדה אחת בגיל ארבע עשרה בערך התנפח בטנה מיום ליום ולא ידעו בני המשפחה מה לעשות והיו מודאגים ממצבה של הילדה. הם פנו אל ר' אלעזר והוא ביקש שישאירו את הילדה אצלו לכמה ימים, והורה לבני הבית לשמור עליה שלא תכניס הילדה שום דבר מאכל לפה גם אם תבקש, וכך אמנם עשו. כעבור יומיים הגיש לה ר' אלעזר דג כבוש ("מארינירטע הערינג"), שידוע כלא בריא ביותר לאחר צום, ומיד כשאכלה החלה הילדה להקיא כל מה שהיה לה בבטן, ותוך כדי הקאה יצאו שתי צפרדעים. ר' אלעזר הסביר שהדבר אירע בעת שהילדה שתתה מים ובתוכם היו שתי צפרדעים קטנים והם גדלו עם המים שבבטנה, ועל ידי אכילת הדג הכבוש גרם לה ר' אלעזר שתקיא אותם.

אלה הם מעט מן המעט מסיפורי-מופת רבים שר' אלעזר פעל בקדושתו ובתפילתו.

דבר ההמונים שנהרו אליו ונושעו אצלו היו ידועים כל כך, שאף הרופאים דאז הסכימו - כפי שהתפרסם בשעתו בעיתונות הפולנית - שגם בזמנינו-זמננו רואים ניסים גלויים ושהשם שומע את תפילות הצדיקים. ר' אלעזר נפטר - כאן במקום הזה - בכפר באגווכוואלא, ביום ט"ו לחודש תמוז תר"ע (22 יולי 1910), ונטמן סמוך לציון אביו בעיירה סאקולוב הסמוכה לרישא.

לסיכום: אפשר להגדיר את ר' אלעזר כמי שחזר אל דרך החסידות המקורית - כפי שהיתה בזמן הבעל שם טוב ותלמידיו, ובדמותו השתקפה דמות אוטנטית של "פועל ישועות" ומרפא חולים בגוף ונפש.

* * *

הדמות השניה והעיקרית אותה אני רוצה לתאר היום הוא: רבי חנה הלברשטאם - הידוע בשם "הרב מקאָלשיץ", אשר ישב גם הוא ברישא משנת תרפ"ב (1922) עד שנות השואה.

בתקופה שבה מלחמת העולם הראשונה והשניה כיהנו רבים מבניו, נכדיו ניניו ואף בני ניניו של רבי חיים מצאנז כרבנים ואדמו"רים בכל רחבי גאליציה, ואף מחוצה לה (לשם דוגמא: ביותר משלושים ערים היו הרבנים ממשפחת הלברשטאם, כמו: צאנז (Nowy-Sacz), קשאנוב (Chrzanow), באכניא (Bochnia), גריבוב (Grybow), באבוב (Bobowa), טשחויב (Czchow), דוקלא (Dukla), דאלינא (Dolyna), ועוד). עם כל זה - אחד מהמפורסמים שביניהם היה ר' חנה שעליו אנו מדברים. אף שלא היה מהמבוגרים שבדור אלא דוקא מהצעירים - בכל זאת הנהירה אליו היתה המונית, וכללה לא רק צעירים אלא גם מבוגרים באים בימים, אשר עוד הסתופפו בצל זקיניו רבי יחזקאל משינאווא ורבי חיים מצאנז.

באותה עת כבר נשבו רוחות זרים ליהדות וברחוב היהודי החלו להיראות שינויים. ר' חנה בדרכו האופיינית ניסה לעצור את הסחף. ר' חנה דבק בדרכי זקיניו הגדול רבי חיים מצאנז, שהיה מפורסם בשלשת העומדים עליהם העולם עומד: תורה, עבודה וגמילות חסדים, ואף הוא - ר' חנה - הצטיין בהם, כפי שנראה בהמשך.

תחילה אספר מעט על חייו: ר' חנה נולד ביום ו' תמוז תרמ"ד (29 יוני 1884) בעיירה פריסטיק (Frystak) לאביו רבי מנחם מנדל שהיה רב העיירה, והיה דור שלישי לרבי חיים מצאנז: בן רבי אריה לייב אב"ד דוקלא בן רבי דוד אב"ד קשאנוב בן רבי חיים מצאנז, בין מצד אביו ובין מצד אמו.

על ימי ילדותו יש לנו עדות מעניינת ביותר של פוסק הדור הגאון מהר"ש ענגיל - המפורסם בתשובותיו שו"ת מהר"ש שמונה חלקים - הכותב במכתב: **"מאז היה עוד תינוק קטן ראינו צדקתו ופרישתו והתמדתו בתורה עד להפליא"**.

בסביבות שנת תרס"ב (1902) נשא את אשתו שהיתה אף היא נינת רבי חיים מצאנז - בין מצד אביה ובין מצד אמה.

בסביבות שנת תרע"א (1911) התקבל לרב בעיירה קאָלשיץ (Kołaczyce) עיירה קטנה השוכנת כ-15 ק"מ צפונית מיאסלא (Jaslo) וכ-50 ק"מ דרומית-מזרחית מטארנוב (Tarnov, וביידיש: טאַרנא), אשר חיו בה כשליש משפחות יהודיות. כהונתו לא נמשכה יותר מארבע שנים, שכן בפרוץ מלחמת העולם הראשונה ברח ר' חנה מפולין, וחזר אליה רק כעבור שמונה שנים - לאחר הקמת המדינה הפולנית החדשה. בחזרתו לארץ מולדתו - בשנת תרפ"ב (1922) - התיישב ר' חנה בעיר רישא, שהיתה מטרופולין לתורה וחסידות בסביבה.

כפי שהזכרתי מקודם, אנחנו מוצאים אצל ר' חנה את שלושת העמודים שעליהם העולם עומד: תורה, עבודה וגמילות חסדים. ואכן במכתבו הנזכר הזכיר זאת הגאון מהר"ש ענגיל, לאחר שמציין את מעלותיו מאז היותו קטן, כותב על ההווה ואומר: **"והוא תלמיד חכם גדול, חוץ מזה גודל הצדקות והגמילות חסדים שעושה הוא למעלה מהטבע, כנודע לכל מכיריו אשר ממש הוא מפקיר את עצמו ובני ביתו יחיו רק לרדוף צדקה וחסד עם אחינו בני ישראל"**.

תורה: ר' חנה פירסם בחייו שני קונטרסים שבהם הראה את כוחו בביורר ההלכה גם בענינים חמורים וקשים: הראשון: קונטרס בין השמשות - לחזק את שיטת רבינו תם בענין זמני היום והלילה, והשני: קונטרס תורת מקוה - בדיני מקוואות, אולם הוא העלים את שמו כמחבר.

ניתן לשער כי פרסום דבריו דווקא בנושאים אלו, גם הוא מהטעם האמור שר' חנה ניסה בדרכו לחזק את החומרות ההלכתיות שהיו נהוגות בימי קדם, כמו: שיטת רבינו תם, ודיני מקוואות לפי שיטת זקינו רבי חיים מצאנז.

אהבת התורה בערה בקרבו כאש, ובכל הזדמנות שנקרתה בידו היה ר' חנה שם פעמיו לבתי כנסיות ובתי מדרשות, שם היה מתערה בין הלמדנים והצורבים ומפלפל עמהם בדברי תורה. סיפר ר' יחזקאל פרנקל ז"ל מרמת-גן: "זכורני עוד מימי ילדותי המראה הנהדר הזה, עת היה עומד ורגלו אחת על הספסל, ומפלפל בתורה בהתלהבות ושמחה עד אין קץ". וכן העיד עליו אחד מגדולי תלמידיו - רבי יעקב לייזער זצ"ל שכיחן כאדמו"ר מפשעווארסק באנטווערפן - שלא עברו אצלו חמשה עשר רגעים שלא דיבר בדברי תורה.

כך מוסר גם הגאון ר' אלחנן היילפרין זצ"ל מלונדון, כי זקינו הגדול מהר"ש ענגיל הנזכר - מגדולי הפוסקים בדורו - היה מתייעץ עמו בהלכות החמורות בחושן משפט, אף שהיה מבוגר ממנו בהרבה. ואכן בספרי תשובותיו שו"ת מהר"ש נמצאים כמה תשובות מהגאון אל ר' חנה, ובהם מתפלפלים ביניהם בעניני הלכה, וכן נדפסו ממנו תשובות גם בשאר ספרי גדולי דורו, עמהם היה בקשרי ידידות עמוקים.

פן נוסף בחלק התורה - הוא הישיבה לבחורים צעירים בשם "זרע קודש", אותה ייסד ר' חנה בשנת תרפ"ח (1928) בעיר רישא, ובה השקיע את מיטב כוחותיו כדי ללמוד את הבחורים ולחנך אותם על דרך התורה והיראה.

הוא התעניין אישית סדרי לימודם של כל אחד ואחד ושוחח עמם לעתים קרובות ואף ישב בעצמו ללמוד אתם. כל זה מתאים מאוד לדרכו של ר' חנה לחזק את היהדות והחסידות כבימי קדם.

עבודה: מתוך עדויות שרידי תלמידיו וחסידיו עולה תמונה אחת ברורה, אשר כולם כאחד מעידים על אותו דבר: כי לבו של ר' חנה היה בוער בעבודת השם כתנור לוהט ולא הסיח לרגע דעתו מקונו יתברך, תפילותיו היו בהתלהבות והתעוררות גדולה ובאש להבה, ואכן רבים נהרו אליו לחזות בנועם זיו עבודתו הקדושה של שריד לדורות קדמונים.

עבודת השם של ר' חנה היתה מפורסמת כל כך, שגם אלו אשר לא נמנו על עדת החסידים ידעו ושמעו על כך, כאשר העיד הגאון רבי יצחק זאב סולובייצ'יק מבריסק (הגרי"ז - "דער בריסק'ער רב"), בעת שסיפר אחד לפניו שהכיר את ר' חנה, הגיב הגרי"ז ואמר שהיה (ר' חנה) יהודי אש להבה ("ער איז געווען א איד א פלאם פייער"), שהכירו משהותו בעיירת המרפא קרעניץ.

גמילות חסדים: אחת ממידותיו המופלאות שר' חנה התברך בהן, הוא טוב לבו יחד עם מידת החסד שבו. בגופו ובממונו הרבה לעשות צדקה וחסד, והוא פיזר מכספו לכל עני ונכה לב הרבה מעבר ליכולתו. די להעיף מבט על הרשימות שבארכיון ארגון הצדקה הוותיק "כולל חבת ירושלים", שם מסודרים התרומות של כל תושבי העיר מדי כמה חדשים, כאשר סך תרומתו של ר' חנה בולטת לעין בגודלה לעומת שאר האנשים אפילו הנגידיים בעם.

על שלחנו הסבו תמיד עניים ואביונים וסתם ארחי פרחי שהיו משביעים את נפשם הרעבה על שולחנו. לא רק בממונו אלא גם בגופו הידר ר' חנה ועזר בכל כוחו לכל מי שרק יכול, ולא חס על כבודו. סיפר אחד מבאי ביתו, שבכל כמה שבועות היה מגיע לר' חנה אדם אחד בבגדים קרועים ובלוים מוכה שחין מכף רגל עד ראשו, והיה מתייחד עמו לזמן מה. החסידים בראותם הדבר היה בטוחים שאדם זה הוא בודאי אחד מהל"ו צדיקים שבדור אשר הרבי מדבר עמו בסתרי תורה. עד שבסוף נתגלה הדבר, אחרי שאחד האנשים הצליח להתגנב לחדרו של ר' חנה טרם התייחד עם אותו אורת, והוא ראה כיצד ר' חנה נוטל ספל מים חמים ורוחץ במו ידיו את היהודי המסכן, ולאחר מכן מלביש אותו בגדים חדשים ונקיים.

כדי לתת דוגמא מדרגת הדאגה לזולת של ר' חנה, אצטט קטע מזכרונות אבי ז"ל, בו מספר על קורותיו בתחילת המלחמה:

בהגיענו לרישא נכנסנו אל ביתו של הרה"ק ר' חנה הלברשטאם הי"ד הרבי מקאלאשיץ. הדירה כולה היתה מלאה בפליטים מכל היישובים מסביב, שברחו מפני הגרמנים. הרבי מקאלאשיץ עצמו נכנס בדיוק באותה שעה הביתה, כשהוא עייף ומותש מקוצר רוח ומעבודה קשה שנאלץ לעבוד באותו יום.

הרבי התגורר במרחק לא רב מתחנת הרכבת. ומאחר ותחנת הרכבת הופצצה אז על ידי הגרמנים, תפסו הפולנים אנשים וגייסו אותם לעבודה בפינוי ההריסות מהמסילות, כדי שהרכבות יוכלו לחדש את נסיעותיהם, וכך הם נפלו בלהיטות על ה"מציאה" ותפסו גם את הרבי על מנת לענותו קצת. נאלץ איפוא הרבי מקאלאשיץ לעבוד קשה במשך כל היום, בפינוי גופות של מתים ובסחיבת גזעי עצים וגרוטאות כבדות של ברזל, והוא הגיע הביתה באפיסת כוחות.

בהיכנסו לביתו, התעניין הרבי תחילה אם כל האנשים שהסתובבו בדירה כבר אכלו, ורק לאחר ששמע בבירור כי כולם כבר סעדו את לבם איך שהוא, הלך גם הוא עצמו לטעום משהו.

סיפור נוסף המראה על רגישותו המיוחדת ליתומים, מוסר הרב פנחס פינטר רב דבית המדרש 'כנסת ישראל' בפלטבוש נ"י, ששהה במחיצתו בבחרותו ברישא: "פעם אחת הזמין אותי הרבי לסעוד ארוחת בוקר בביתו. כמובן ששמחתי על ההזמנה והצטרפתי אליו. באמצע הסעודה נכנסה לחדר ילדה קטנה בשם שיינדל, אחת מהיתומות שהתגוררו בביתו ופרצה בבכי מר על כי אחד מנכדיו הקטנים של הרבי הרביץ לה! הרגיעה הרבי והבטיחה כי יוכיח את נכדו ולהבא לא ישנה הדבר. כשנכנס אחר כך לחדרו הנכד, קרא לו הרבי בחיבה והושיבו על ברכיו ואמר לו: "שמעתי שהרמת את ידך על שיינדל! וכי יודע אתה מה חומרת הדבר להרביץ לילדה יתומה? הלא היא בתו של הקב"ה, וכיון שבכתה לפני אביה שבשמים על שציערת אותה, מי יודע מה עלול הקב"ה להעניש את כל המשפחה בגללך!". התרגש הילד מאד לשמוע דברי זקיניו ופרץ בשאגה: "סבא, הנני רוצה לעשות תשובה!...". אמר לו הרב מקאלשיץ: "קבל על עצמך מכאן ולהבא שלא תצער יותר חס ושלום את שיינדל, וכל מעותיך שחסכת תתן לה במתנה כדי שתמחול לך על מעשיך!". מעמד זה - סיים המספר - החדיר בי הרהורי תשובה עזים לכל ימי חיי.

יש לציין שאף כי ר' קנה היה ידוע כקנאי גדול בדעותיו, עם כל זה גברה מידת האמת שלו, והיה נזהר בכבודם של תלמידי חכמים שהיה לו חילוקי דיעות עמהם. וכן העיד גם אבי ז"ל שכאשר עבר האדמו"ר מגור בעל "אמרי אמת" בצאנו בקיץ תרצ"ט (1939), בדרכו לעיירת מרפא, הבחין בו ר' קנה בהיותו על הרכבת בתחנה שבצאנו כאשר אף הוא בדרכו לעיירת קייט מסוימת, ומיד ירד מהרכבת, רץ אל הרבי מגור, נתן לו ברכת שלום ורץ בחזרה אל הרכבת שעמדה להמשיך בדרכו לעיירת היעד. וזאת על אף שר' קנה היה מהמתנגדים הגדולים להתארגנות החרדים במסגרת "אגודת ישראל", ואילו הרבי מגור היה ממייסדיה ומראשיה.

בימי מלחמה ומצוק: כאשר כבשו הנאצים את פולין ורישא בתוכה, סבל ר' קנה בין כל יהודי העיר מידם הרשעה של הגרמנים, אולם לאחר זמן, עזב את העיר ועבר - בחודש אלול ת"ש (ספטמבר 1940) - לעיר מולדתו פריסטיק, שם היה רגוע יחסית, ושהה בבית אמו הרבנית הזקנה קרוב לשנתיים. ואחר מכן החליט להסתתר בבונקר מחוץ לעיר, אלא שהמחבוא התגלה כעבור מספר חדשים והוא נשלח לבית הסוהר ביאסלא.

עדות מדהימה ביותר על שעותיו האחרונות של ר' קנה בטרם נהרג על קידוש השם, מוסר לנו ר' יהושע העלר מבני ברק, המספר כי בהיותו בשנת תשכ"ב (1962) בארצות הברית, נסע יום אחד ברכבת התחתית. לידו ישב יהודי עם זקן מגולח והם שוחחו ביניהם על דא ועל הא, עד ששאלו לפתע: האם הכיר את הרבי מקאלשיץ, והוא ענה שכן. ואז סיפר לו האיש כי הוא שהה בבית הסוהר ביאסלו יחד עם ר' קנה בימיו האחרונים, לפני שהוצא להרוג. היה זה בליל שבת, ובעוד שהוא - המספר - יושב בפנינו ומהרהר במה צפוי לו אולי מחר, עמד הרבי להתפלל קבלת שבת ורקד ב"לכה דודי" כבימים ימימה. כשגמר להתפלל פנה הרבי אליו ושאלו אולי יש לו פרוסת לחם כדי לקיים מצות סעודת שבת? מיד נתן לו פרוסה קטנה שהיתה שמורו עמו. הרבי שר "שלום עליכם" נטל ידיו וקידש על הפרוסה, קלט פירורים אחדים ואמר: "זה במקום דגים לכבוד שבת", "זה במקום מרק לכבוד שבת", "זה במקום בשר לכבוד שבת". כאשר נותר אצלו עוד פירור קרא ואמר: "זה במקום 'צימעס' (גזר) לכבוד שבת". "כאן" - סיפר האיש - "לא יכולתי להתאפק, ופרצתי בצחוק מר. רבי, עוד מעט יוציא אותנו להרוג, ואתם עוסקים ב'צימעס'?". הרצינו פניו של הרבי ואמר: דע לך שיש רבוננו של עולם שמנהג את העולם, ועלינו לקבל את גזירותיו באהבה. אני רוצה שתאמין שהכל מאת השם. לאחר מכן הוציא מכיסו ממחטה והשיט לו באומרו: שמור על המטפחת, אף אחד לא יוכל להזיק לך כל זמן שהיא תהיה ברשותך. ואמנם כן - סיים האיש - עברתי את כל המחנות הגרועים ביותר, לקראת סוף המלחמה נותרו ממנה בידי רק קרעים וחוטאים, אותם קשרתי על אצבעות רגלי בכדי שלא יאבדו, וברוך השם ניצלתי, והנה אני לפניך.

לפי עדות השרידים, נהרג ר' קנה ביאסלו ביריות ביום י"ח תשרי תש"ג. לאחרונה אותה המקום שם נהרג, והוקמה מצבת זכרון. יהי זכרו ברוך וזכותו תגן עלינו, אמן.